

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Eva Pirnat

Problem ne/skladnosti znanstveno kritične in katehetske eksegeze

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Eva Pirnat

Mentor: izr. prof. dr. Marjan Smrke

Problem ne/skladnosti znanstveno kritične in katehetske eksegeze

Diplomsko delo

Ljubljana, 2015

Problem ne/skladnosti znanstveno kritične in katehitične eksegeze

Diplomsko delo obravnava konfliktnost interpretacij dekaloga, kakor se kaže skozi analizo interpretacij v smislu hermenevtike dvoma in hermenevtike sprejemanja. Vidika sta si med seboj kontradiktorna, saj prvi zagovarja znanstveno podkrepljene ugotovitve, medtem ko se drugi sklicuje na božanski izvor. Skozi tisočletja se je dekalogu pripisalo pomen, ki se močno razlikuje od njegovega izvirnega pomena. Od besedila namenjenega nadzoru manjše skupine moških pripadnikov izraelske družbe, smo prišli do domnevno univerzalnega pravilnika etičnih oz. moralnih načel, ki naj bi skrbel za obstoj celega človeštva. Tega pripisanega pomena danes ne promovira le religijska tradicija, ampak tudi širša družba. Vendar pa med pripisanim in dejanskim pomenom dekaloga obstaja velika razlika. Zato tudi rimokatoliška cerkev poskuša najti razlago, ki bi pojasnjevala razkorak med parohialnim izvornim pomenom in pomenom, ki se sklicuje na univerzalnost. Te razlage so bolj same sebi namen in ne pojasnjujejo ničesar, saj v želji po združevanju nezdržljivega prihaja do popolnih nesmislov. Diplomsko delo primerja, analizira in interpretira katehetska besedila rimskokatoliške Cerkve in razprave Davida Clinesa, ki je eden izmed vodilnih kritičnih biblicistov na tem področju.

Ključne besede: hermenevtika sprejemanja, hermenevtika dvoma, dekalog, David Clines

The problem of in/consistency between scientifically-critical and catechetical exegesis

This dissertation covers the conflict of the interpretation of the Decalogue, through the analysis of interpretations between two views: the hermeneutics of suspicion and the hermeneutics of faith. The two views contradict each other; the first advocating scientifically backed findings, the second referring to divine origin. Through the millennia, the Decalogue has been given a significance which differs from its original meaning. From a text intended to control a small group of men from Israeli society, we've come to a supposedly universal code of ethics/morals, which are responsible for all of humanity. This meaning is not only promoted by religious tradition, but by society on a larger scale. However, there is a huge difference between the attributed meaning, and the actual meaning of the Decalogue. Thus the Roman-Catholic Church tries to find an explanation which would account for the large gap between the origin of the parochial meaning and the contemporary moral Decalogue which refers to universality. However, these explanations do not explain anything, as it is pointless to combine such contradictions. This dissertation will compare, analyze, and interpret various texts, including the works of David Clines, who is one of the leading biblical critics in this area.

Key words: hermeneutics of faith, hermeneutics of suspicion, Decalogue, David Clines

KAZALO

1 UVOD	6
2 RAZLAGA OSNOVNIH POJMOV	7
3 DEKALOG V BIBLIJI	8
3.1 Ex. 20	8
3.2 Ex. 34	9
3.3 Dt. 5	10
4 HERMENEVTIKA SPREJEMANJA	11
4.1 Katehetski obrazec	12
4.2 Dekalog v interpretaciji rimokatoliška cerkev	12
4.3 Veruj v enega Boga!	13
4.4 Ne skruni božjega imena!	13
4.5 Posvečuj Gospodov dan!	14
4.6 Spoštuj očeta in mater, da boš dolgo živel in ti bo dobro na zemlji!	14
4.7 Ne ubijaj!	15
4.8 Ne nečistuj! in Ne želi svojega bližnjega žene!	16
4.9 Ne kradi! in Ne želi svojega bližnjega blaga!	17
4.10 Ne pričaj po krivem!	177
5 HERMENEVTIKA DVOMA	18
5.1 Biblični kontekst v katerem se nahaja dekalog	19
5.2 Dekalog in spol	200
5.3 Prepoved kraje kot edino načelo dekaloga?	211
5.3.1 Deseta zapoved	22
5.3.2 Osmo zapoved	22
5.3.3 Sedma zapoved	22
5.3.4 Deveta zapoved	222
5.3.5 Šesta zapoved	23
5.3.6 Peta zapoved	23
5.3.7 Četrta zapoved	233
5.3.8 Tretja zapoved	24
5.3.9 Druga zapoved	24
5.3.10 Prva zapoved	244
6 PRIMERJAVA OBEH PRISTOPOV	25
6.1 Poizkus pojasnitve kontradiktornih vsebin	26

7 SKLEP	277
8 LITERATURA.....	29

1 UVOD

Sedanji papež Frančišek je leta 2013 med splošno avdienco na Trgu svetega Petra dekalog primerjal z materjo:

Pomislimo na deset božjih zapovedi: pokažejo nam pot, ki jo moramo izbrati, če želimo dozoreti /.../. So posledica nežnosti in ljubezni Boga, ki nam jih je dal. /.../ Prosil bi vas, da jih preberete /.../ in potem o njih razmišljate na pozitiven način. Videli boste, da zadevajo način, kako se obnašamo do Boga, sebe in drugih, natanko tako kot nas mati uči pravilno živeti. /.../ Poizkusite gledati na zapovedi na tak način in razmišljati o njih kot o besedah, naukih, ki jih da mati z namenom, da živimo na najboljši način. Mati nikoli ne uči zlega, za svoje otroke želi le najboljše, enako kot Cerkev. (Francis 2013, 18. september)

S to primerjavo se želi pokazati na (domnevno) visok moralni smisel dekaloga, kar je značilno za hermenevtiko sprejemanja. Na nasprotni strani pa imamo hermenevtiko dvoma, ki izpostavlja moralno vprašljivost besedila. Cilj diplomske naloge bo analizirati in primerjati znanstveni (hermenevtika dvoma) in religijski (hermenevtika sprejemanja) način interpretacije dekaloga. S to primerjavo želim pokazati na problem neskladnosti med obema pristopoma. Za osrednji vir primerov hermenevtike sprejemanja sem si izbrala različna besedila rimskokatoliške cerkve (v nadaljevanju RKC), kot so veroučni učbeniki, Katekizem in drugi dokumenti. Ko gre za razlage v smislu hermenevtike dvoma, sem se opirala predvsem na kritičnega bibličista Davida J.A. Clinesa in njegove članke. Diplomska naloga bo tako temeljila na primarnih, sekundarnih in znanstvenih virih, ki jih bom analizirala, primerjala ter interpretirala. Kot vodilo za pisanje diplomske naloge sem si postavila dve raziskovalni vprašanji, na kateri bom poskušala najti odgovor.

R1: Kako si razlagati relativno visok ugled dekaloga glede na njegove problematične izvorne vsebine oz. pomen?

R2: Kako RKC opaža in razlaga (kontradiktoren) odnos med pripisanim pomenom dekaloga in pomenom, ki ga ima ta v zgodovinskem bibličnem kontekstu?

V osrednjem delu diplomske naloge bom dekalog najprej predstavila s pomočjo Biblije, temu bo sledila njego interpretacija s strani hermenevtike sprejemanja in s strani hermenevtike dvoma. Na koncu osrednjega dela bom oba pristopa primerjala. V zaključku bom povzela

glavne ugotovitve in jih tudi interpretirala, hkrati pa bom poskušala odgovoriti na raziskovalni vprašanji.

2 RAZLAGA OSNOVNIH POJMOV

Hermenevtika je izraz za umetnost in znanost interpretacije, ki je ne zanima zgolj končni rezultat, ampak tudi metode interpretacije. Zato, ker gre hkrati za umetnost in znanost, se moramo zavedati, da ne more doseči popolne objektivnosti, saj je vloga interpreta na tem mestu zelo pomembna. Do hermenevtičnega procesa pride vsakič, ko posameznik nekaj prebere ali poskuša razložiti kaj nekdo drug govori. Tako lahko vidimo, da ne gre zgolj za interpretacijo pisane, ampak tudi govornje besede. Čeprav je vsebina različna, se uporabljajo iste metode in načela (Clines 1982, 65–66).

Ker hermenevtika zajema široko področje, je potrebno izpostaviti, da se bom sama osredotočala na biblično hermenevtiko, ki se ukvarja z interpretacijo bibličnih besedil. Eksegeza pa je disciplina, ki besedilo razumeva na podlagi tega, kaj besedilo samo želi povedati (Ricoeur 1974, 3). Medtem ko se pri eksegezi pojavlja vprašanje, kaj neko besedilo pomeni, se v biblični hermenevtiki pogosteje pojavljata vprašanji, na kakšen način je besedilo pomembno in za koga je pomembno (Clines 1982, 66).

Zelo pomemben avtor na področju hermenevtike je filozof Paul Ricoeur, ki pravi, da splošna hermenevtika ne obstaja. Tako imamo na voljo le povsem različne oz. nasprotujoče si teorije, ki zadevajo pravila interpretacije. Polje hermenevtike je torej v notranjem nesoglasju s samim seboj (Ricoeur 1970, 26–27). Zaradi tega prihaja do konfliktov v interpretaciji, ki jih predstavljata hermenevtika sprejemanja in hermenevtika dvoma. Hermenevtika dvoma je tista, ki demistificira in zmanjšuje različne oblike iluzij, ki zastirajo resnični pomen simbolov (Itao 2010, 4). Hermenevtika sprejemanja pa je tista, katere delovanje je določeno s prepričanjem, da simbol sporoča nekaj resničnega, pomembnega in koristnega. Simbole razume kot govorce resnice, ki jih je potrebno ubogati, sprejemati in varovati (Itao 2010, 8–9). Hermenevtiko, po mnenju Ricoeurja, poganja naprej ravno ta dvojnost: pripravljenost dvomiti in pripravljenost poslušati, zaobljuba temeljitosti in zaobljuba poslušnosti (Ricoeur 1970, 27).

Robert M. Grant in David Tracy v uvodu svoje knjige *Kratka zgodovina interpretacije Biblije* zapišeta, da je hermenevtika v domeni teologov, medtem ko je eksegeza v domeni bibličnih strokovnjakov (Grant in Tracy 2000, 15). Vsa večja verstva skušajo interpretacijo njihovih besedil in teoretiziranje o tem monopolizirati. S tem želijo zavarovati moč institucije, ki

temelji na tem monopolu. Če bi bila torej hermenevtika res zgolj v domeni teologov, potem ne bi bila preveč drugačna od hermenevtike sprejemanja. Raziskovanje biblične vsebine bi bilo tako enodimenzionalno. S tem nikakor ne mislim, da raziskovanje v okviru hermenevtike sprejemanja ne vodi nikamor, saj je razvila tudi pristope in prišla do ugotovitev, ki so vredne upoštevanja. Želim poudariti zgolj to, da kriterij za ukvarjanje s hermenevtiko ne bi smelo biti vprašanje, ali je nekdo teolog ali ne, ampak, ali se je zmožen z njo ukvarjati ali ne.

Ravno dekalog je ena tistih bibličnih vsebin, ki je najširše podajana s strani hermenevtike sprejemanja. Sama verska socializacija poteka v tej smeri, kar (med drugim) vodi v neproblematiziranje njegovih izvornih pomenov. To pomeni, da se dekalog sprejema in razlaga kot božjo besedo. Po drugi strani pa je, oziroma vsaj upam, da je, v okolju prisotna razsvetljenska perspektiva, ki poudarja razum. Če dekalog in biblični kontekst, v katerem se nahaja, beremo z razumom, ga je nemogoče sprejemati kot danega od Boga. McKinsey pomembno izpostavi, da do objektivne presoje lahko pride šele, ko so posamezniki seznanjeni z obema stranema problema (McKinsey 1995, 9). Zanimivo bi bilo raziskati, na kakšen, če sploh kakšen, način se verniki soočajo s to polarnostjo.

3 DEKALOG V BIBLIJI

Dekalog se v Bibliji pojavlja na treh različnih mestih: Ex. 20, Ex. 34 in Dt. 5, pri čemer je njegova vsebina vsakič nekoliko drugačna.

3.1 Ex. 20

V tem odlomku so zapovedi zapisane enotno, stavek za stavkom. Sama sem jih zaradi večje preglednosti razdelila po točkah.

1. Jaz sem Gospod, tvoj Bog, ki sem te izpeljal iz egiptovske dežele, iz hiše sužnosti. Ne imej drugih bogov poleg mene!
2. Ne delaj si rezane podobe, tudi ne kakršne koli podobe tega, kar je zgoraj na nebu ali kar je spodaj na zemlji ali kar je v vodah pod zemljo! Ne moli jih in jim ne služi! Kajti jaz, Gospod, tvoj Bog, sem ljubosumen Bog, ki pokorim krivdo očetov na sinovih do tretjega in četrtega rodu tistih, ki me sovražijo, izkazujem pa milost do tisočerega rodu onih, ki me ljubijo in moje zapovedi spolnjujejo.
3. Ne skruni imena Gospoda, svojega Boga! Kajti Gospod ne bo pustil brez kazni njega, ki skruni njegovo ime.

4. Pomni, da boš posvečeval soboti dan! Šest dni delaj in opravljaj svoja dela! Sedmi dan pa je sobota za Gospoda, tvojega Boga: ne opravljaj nobenega dela ne ti ne tvoj sin, ne hči ne hlapec ne dekla ne živina ne tujec, ki biva znotraj tvojih vrat! Kajti v šestih dneh je Gospod naredil nebo in zemljo, morje in vse, kar je v njih; sedmi dan pa je počival; zato je Gospod blagoslovil sobotni dan in ga posvetil.
5. Spoštuj očeta in mater, da boš dolgo živel v deželi, ki ti jo da Gospod, tvoj Bog!
6. Ne ubijaj!
7. Ne prešuštvuj!
8. Ne kradi!
9. Ne govori krivega pričevanja zoper svojega bližnjega!
10. Ne želi hiše svojega bližnjega; ne želi žene svojega bližnjega ne hlapca ne dekle ne vola ne osla in ničesar, kar je tvojega bližnjega! (Ex. 20: 2–17)

Takšno verzijo dekaloga, ki jo najdemo v Eksodusu, so strokovnjaki označili za moralistično različico in jo skoraj nespremenjeno najdemo tudi v Devteronomiju 5. To jih je vodilo do zaključka, da je ta različica nastala okoli časa, ko so Izraelci osvojili Kanaan in so jo naknadno dodali v Eksodus, da bi mu dali večjo avtentičnost. Ob tem pa so iz Eksodusa pozabili izbrisati bolj ritualistično verzijo. To predstavlja eno izmed mnogih protislovij same naracije. Tisti, ki Eksodus jemljejo kot razkrite in nezmotljive besede Boga, morajo tako predvidevati, da je le-ta med prvo in drugo verzijo dekaloga drastično spremenil svoje mišljenje. Če ga držimo za besedo, naj bi bila druga verzija hkrati tudi zadnja in naj bi tako predstavljala temelj zakona (Fox 2006, 8).

3.2 Ex. 34

Ta odlomek torej predstavlja »končno« verzijo, ki sem jo zaradi večje preglednosti prav tako razdelila po točkah.

1. Varuj se, da ne skleneš zaveze s prebivalci dežele, v katero prideš, da ne postanejo spotika v tvoji sredi! Temveč poderite njihove oltarje, razbijte spominske kamne in posekajte sveta drevesa! Kajti drugega boga ne smeš moliti; saj se Jahve imenuje »ljubosumen«; ljubosumen Bog je. Nikar ne sklepaj zaveze s prebivalci dežele! Kajti ako bi malikovali in darovali svojim malikom, bi tebe povabili in bi jedel od njihove daritve in bi jemal od njihovih hčera žene za tvoje sinove in bi njihove hčere malikovale ter zapeljale tvoje sinove k svojemu malikovanju.
2. Ne delaj si ulite božje podobe!

3. Praznuj praznik opresnikov! Sedem dni jej opresnike, kakor sem ti zapovedal, ob določenem času v mesecu abibu; kajti v mesecu abibu si izšel iz Egipta!
4. Vse, kar je prvorojeno, je moje; tudi vsak prvi mladič tvoje živine, govedi in drobnice. Prvega mladiča osla pa odkupi z jagnjetom; če ga ne odkupiš, mu zlomi tilnik! Vsakega prvorojenca izmed svojih sinov moraš odkupiti. Pred moje obličje pa se ne smete prikazati s praznimi rokami.
5. Šest dni delaj, sedmi dan pa počivaj; tudi ob času oranja in ob času žetve obhajaj soboto!
6. Obhajaj praznik tednov, prvin pšenične žetve, ter praznik spravljanja ob koncu leta!
7. Trikrat v letu naj se prikažejo vsi tvoji moški pred obličjem Gospoda Jahveja, Izraelovega Boga. Kajti pregnal bom narode pred teboj in razširil tvoje pokrajine in nihče si ne bo požel tvoje dežele, kadar pojdeš, da se prikažeš pred obličjem Gospoda, svojega Boga, trikrat v letu.
8. Ne daruj krvi moje klavne daritve s kvašenim kruhom in daritve velikonočnega praznika naj ne ostane do jutra!
9. Najboljše prvine svoje zemlje prinašaj v hišo Gospoda, svojega Boga!
10. Ne kuhaj kozliča v mleku njegove matere! (Ex. 34: 12–26)

Prva, druga in peta zapoved so nam znane, medtem ko vse ostale predstavljajo ritualistična navodila, ki imajo malo skupnega z moralnimi oz. pravnimi načeli, ki naj bi jih uvajal dekalog. Nekateri strokovnjaki so mnenja, da so te prepovedi starejše od Eksodusa in so nastale v času plemenskih tabujev. Tako recimo James Frazer v svoji knjigi *Folklore in the Old Testament* izpostavi, da je bil tabu zavretega mleka temeljna prepoved v pastirskih družbah Afrike. Strokovnjaki se prav tako strinjajo, da je ritualistična verzija tista, ki je starejša (Fox 2006, 9).

3.3 Dt. 5

Tudi te zapovedi sem, zaradi lažje preglednosti, razvrstila po točkah.

1. Jaz sem Gospod, tvoj Bog, ki sem te izpeljal iz egiptovske dežele, iz hiše sužnosti.
2. Ne imej drugih bogov poleg mene! Ne delaj si rezane podobe tega, kar je zgoraj na nebu ali kar je spodaj na zemlji ali kar je v vodah pod zemljo! Ne moli jih in ne služi jim; kajti jaz, Gospod, tvoj Bog, sem ljubosumen Bog, ki kaznujem krivdo očetov na sinovih do tretjega in četrtega rodu tistih, ki me sovražijo, in izkazujem milost do tisočega rodu onih, ki me ljubijo in moje zapovedi spolnjujejo!

3. Ne skruni imena Gospoda, svojega Boga! Kajti Gospod ne bo pustil brez kazni njega, ki skruni njegovo ime.
4. Pazi, da boš posvečeval sobotni dan, kakor ti je Gospod, tvoj Bog, zapovedal! Šest dni delaj in opravljaj svoja dela; sedmi dan pa je sobota za Gospoda, tvojega Boga: ne opravljaj nobenega dela, ne ti ne tvoj sin ne tvoja hči ne tvoj hlapec ne tvoja dekla ne tvoj vol ne tvoj osel ne katero tvoje živinče ne tujec, ki biva znotraj tvojih vrat, da si odpočije tvoj hlapec in tvoja dekla kakor ti! Spominjaj se, da si bil suženj v egiptovski deželi in da te je Gospod, tvoj Bog, izpeljal od ondod z močno roko in s stegnjenim laktom: zato ti je Gospod, tvoj Bog, zapovedal sobotni dan praznovati!
5. Spoštuj očeta in mater, kakor ti je Gospod, tvoj Bog, zapovedal, da boš dolgo živel in ti bo dobro v deželi, ki ti jo daje Gospod, tvoj Bog!
6. Ne ubijaj!
7. Ne prešuštvuj!
8. Ne kradi!
9. Ne govori krivega pričevanja zoper svojega bližnjega!
10. Ne želi žene svojega bližnjega! Ne želi svojega bližnjega hiše ne polja ne hlapca ne dekle ne vola ne osla in ničesar, kar je tvojega bližnjega! (Dt. 5: 6–21)

Robin Fox izpostavi pomembno in zelo problematično dejstvo, da večina ljudi (med njimi tudi verniki) sploh ne ve, da v Bibliji obstaja več različic dekaloga, h katerim moramo prišteti še katehetski obrazec, ki ga najdemo v Katekizmu katoliške Cerkve (Fox 2006, 8). Poleg tega nikakor ne smemo pozabiti na različice nekaterih drugih krščanskih Cerkva.

4 HERMENEVTIKA SPREJEMANJA

Pri prikazu primerov razumevanja dekaloga v smislu hermenevtike sprejemanja sem si za osrednji vir vzela katoliške veroučne učbenike, in sicer za 4., 8. in 9. razred devetletke, kjer se neposredno obravnava sam dekalog. Poleg tega sem se opirala tudi na Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij (v nadaljevanju Kompendij) (2006).

V samem Kompendiju sta predstavljeni le dve različici dekaloga iz Biblije: tista iz Ex. 20 in Dt. 5, k temu pa dodajo še katehetski obrazec. Neznano kam pa se izgubi različica, ki jo najdemo v 34. poglavju Eksodusa od vrstice 12 do 26.

4.1 Katehetski obrazec

1. Veruj v enega Boga!
2. Ne skruni božjega imena!
3. Posvečuj Gospodov dan!
4. Spoštuj očeta in mater, da boš dolgo živel in ti bo dobro na zemlji!
5. Ne ubijaj!
6. Ne nečistuj!
7. Ne kradi!
8. Ne pričaj po krivem!
9. Ne želi svojega bližnjega žene!
10. Ne želi svojega bližnjega blaga! (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 149)

V veroučnih učbenikih in tudi v Kompendiju se nato vsako zapoved posebej razdela in natančneje razloži. Enake metode se bom poslužila tudi sama, saj se mi zdi, da bom tako najbolj pregledno predstavila izbrano literaturo, ki je primer hermenevtike sprejemanja.

4.2 Dekalog v interpretaciji rimokatoliške Cerkve

Sveto pismo pripoveduje, da je Mojzes prejel deset Božjih zapovedi na dveh kamnitih tablah. Ta razporeditev se je ohranila vse do danes. Le oblika stavkov je skozi zgodovino postala enostavna. /.../ V Svetem pismu se nahajata dve poročili o desetih Božjih zapovedih, in sicer v Drugi Mojzesovi knjigi /.../ in v Peti Mojzesovi knjigi /.../. Čeprav je med njima le majhna razlika, le-ta ponazarja, da so že v Mojzesovem času iskali poti in načine, da bi bile zapovedi ljudem kar najbolj razumljive. V starih časih veliko ljudi ni znalo pisati in brati. Zato pa so imeli ljudje takrat boljši spomin, kot ga imamo danes. Tako so tudi v daljši in bolj opisni obliki znali zapovedi na pamet. Seveda deset Božjih zapovedi še vedno sodi med tiste vsebine vere, ki jih dobro poznamo in jih potrebujemo v vsakdanjem življenju. Zato jih znamo na pamet. Da bi se jih lažje naučili in bolje zapomnili, jih je Cerkev strnila v krajšo obliko in zlasti prve tri poenostavila. Poleg tega sedaj poznamo prvo zapoved v pozitivni obliki. Ta zapoved se ne glasi več »ne imej drugih bogov poleg mene«, marveč »veruj v enega Boga«. Bog se v zapovedih predstavlja kot tisti, ki človeku pomaga in mu želi dobro. Želi tudi, da se človek stalno spominja njegovih dobrih del. (Snoj in drugi 2007, 31–32)

4.3 Veruj v enega Boga!

Prve tri zapovedi naj bi bile zapovedi svobode, saj naj bi vernike osvobajale namišljenih bogov, ki jih zaslužujejo v njihovem življenju. To naj bi še posebej veljalo prav za prvo zapoved. Do danes naj bi si ljudje izoblikovali že veliko bogov, ki so nas oz. jih zaslužili: človek, tehnika, denar, šport, spolnost, horoskop in okultizem. Vsaka izmed teh stvari naj bi bila sama po sebi dobra, vendar se v trenutku, ko se jo postavi za Boga, spremeni v nekaj zelo slabega, prinaša nesrečo in bolečino (Snoj in drugi 2007, 36–38). Kadar ljudje slepo verjamejo v skrivno moč raznih predmetov, števil, pojavov itd., naj bi malikovali. To pa vodi v zavračanje Boga in njegove ljubezni ter se zato obravnava kot greh. Samo vera v Jezusa, ki ga poimenujejo kot edino pravo podobo nevidnega Boga, naj bi osvobajala vseh strahov in odreševala (Ambrožič in Snoj 2011, 66).

4.4 Ne skrni božjega imena!

Uvod v razlago in spoštovanje te zapovedi se v veroučnem učbeniku za 4. razred začne tako: »Prijatelji se med seboj pokličemo po imenu. Ime predstavlja posameznega prijatelja. Zato vsako ime cenimo in ga lepo izgovarjamo. Božje ime pa predstavlja Boga. Bog je svet in sveto je tudi njegovo ime.« (Gerjolj in drugi 2007, 64).

Kompendij pa na vprašanje, kako se spoštuje svetost božjega imena, odgovarja z naslednjimi besedami: »Sveto božje ime spoštujemo s klicanjem, blagoslavljanjem, hvaljenjem in poveličevanjem. Treba se je torej izogibati zlorabe sklicevanja na božje ime, da bi opravičili zločin, in vsakega neprimernega uporabljanja njegovega imena, kot so bogokletje, ki je samo po sebi velik greh; kletvice in nezvestobe obljubam, narejenim v božjem imenu.« (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 153).

Vernikov odnos z Bogom naj bi uničevalo prav nespoštovanje božjega imena. To in preklinjanje naj bi vodilo tudi v slabšanje medsebojnih odnosov in odnosa, ki ga imamo sami do sebe. Preklinjanje vodi v vse večje nezadovoljstvo s samimi seboj in z drugimi, prispeva pa tudi k vse večjemu kopičenju zla, ki vernike ponižuje in počasi uničuje (Snoj in drugi 2007, 44). Preklinjanje Boga in nepremišljeno izgovarjanje njegovega imena naj bi bilo v popolnem nasprotju z resničnim krščanskim prepričanjem. Učbenik za pripravo na sveto birmo tako vernikom naroča, da, kljub temu da je preklinjanje postalo navada, se kristjani z njim ne smejo nikoli sprijazniti (Ambrožič in Snoj 2011, 67). Hkrati naj bi ta zapoved spodbujala in pozivala k čimbolj zavestni uporabi božjega imena, saj naj bi njegova izgovarjava včasih prišla že v navado in se ga tako izgovori nezavedno, ravno verniki pa so tisti, ki bi ga morali

izgovarjati zavestno, z željo, da je Bog takrat res prisoten (Snoj in drugi 2007, 47). Primer nespoštovanja božjega imena je tudi to, da se verniki zaradi svojih neuspehov jezijo na Boga. Drugi primer pa je okultizem, ki naj bi svoje napovedi oblikoval tako, kot da so božje sporočilo (Snoj in drugi 2007, 45).

4.5 Posvečuj Gospodov dan!

En dan v tednu naj bi bil že od začetka človeštva posvečen Bogu. Le-ta naj bi sedmi dan v tednu blagoslovil in posvetil. Pri starih Izraelcih je bila to sobota oz. je pri Judih še danes, pri kristjanih, ki naj bi bili božje ljudstvo Nove zaveze, pa je to nedelja. Razlog Kompendija, zakaj je bila sobota nadomeščena z nedeljo, je naslednji: »Zato, ker je nedelja dan Kristusovega vstajenja. Kot prvi dan tedna, spominja na prvo stvarjenje; kot "osmi dan", dan, ki sledi soboti, pomeni ta dan novo stvarjenje, ki se je začelo s Kristusovim vstajenjem. Nedelja je tako postala za kristjane prvi izmed vseh dni, prvi izmed vseh praznikov: Gospodov dan, ko Gospod s svojo veliko nočjo dopolnjuje duhovno resničnost judovske sobote in naznanja človekov večni počitek v Bogu.« (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 154).

Nedeljska dolžnost kristjanov je, da se udeležijo svete maše. To dolžnost lahko izpolnijo tudi v soboto zvečer, saj se takrat začenja praznovati nedeljo (Gerjolj in drugi 2007, 69–70). K praznovanju nedelje spada tudi počitek. Tako kristjani na ta dan ne smejo opravljati težkih in zaslužkarskih del. S tem naj bi namreč Bogu izkazali centralno mesto v njihovem življenju (Ambrožič in Snoj 2011, 68). Vsako kulturno dejanje naj bi slavilo Boga, ker naj bi se tako uresničevali talenti, darovi, dobre lastnosti in sposobnosti, ki jih ljudje prejmejo od Boga. Veroučni učbenik tako zaključuje, da gre v tretji zapovedi za vzgajanje k zavesti, da skrbimo za lepoto življenja. S kulturnim življenjem naj bi verniki namreč gojili in plemenitili svoj odnos do Boga in medsebojne odnose, hkrati pa naj bi se zahvaljevali za vse, kar jih osrečuje (Snoj in drugi 2007, 53).

4.6 Spoštuj očeta in mater, da boš dolgo živel in ti bo dobro na zemlji!

Ta zapoved je edina z obljubo: če boš spoštoval svoje starše, boš srečen (Gerjolj in drugi 2007, 78). Veroučni učbenik za 8. razred pravi, da ta zapoved ne naroča ubogati, ampak spoštovati svoje starše. Spoštovanje pa je lastnost, ki je lahko le obojestranska. Zato naj bi bila ta zapoved v prvi vrsti namenjena staršem, saj lahko le tisti starši, ki spoštujejo svoje otroke, pričakujejo, da jih bodo spoštovali tudi otroci (Snoj in drugi 2007, 60). Učbenik za pripravo na sveto birmo razlog izpolnjevanja te zapovedi vidi nekoliko drugače: »Starše

spoštujemo in ubogamo zaradi njihove ljubezni, požrtvovalnosti in zato, ker so nam posredovali življenje, ki prihaja od Boga.« (Ambrožič in Snoj 2011, 70).

V veroučnem učbeniku za 4. razred devetletke so navedeni tudi primeri, kako verniki spoštujejo svoje starše: da jih imajo radi, zanje molijo, so jim hvaležni, jih ubogajo, da jim pomagajo in skrbijo zanje, ko potrebujejo pomoč (Gerjolj in drugi 2007, 78). Veroučni učbenik za višji razred pa načine spoštovanja staršev predstavi bolj podrobno: spoštujejo jih tako, da z veseljem in odgovorno opravljajo dolžnosti, ki so jim zaupane, da jim zaupajo in se z njimi veliko pogovarjajo, jim odpuščajo in dajejo možnost, da tudi oni lahko odpuščajo njim, jih tolažijo in so jim blizu takrat, ko jim je težko, da se zanje zahvaljujejo Bogu in molijo (za tiste otroke, ki nimajo staršev, za ljudi, ki želijo postati starši, vendar ne morejo) (Snoj in drugi 2007, 61–63). Poleg staršev morajo spoštovati tudi brate in sestre, stare starše, starejše ljudi, učitelje, duhovnike in tiste, ki vodijo domovino (Gerjolj in drugi 2007, 78).

Kompendij poudari, da so družinske vezi sicer zelo pomembne, vendar niso absolutne, saj je prvi poklic kristjana hoditi za Jezusom in ga ljubiti (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 156).

4.7 Ne ubijaj!

Pod to zapoved naj bi se štela prepoved: neposrednega in namernega uboja, direktnega splava, direktne evtanazije in samomora (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 158). Življenje naj bi bilo namreč last Boga in je zato sveto od trenutka spočetja do smrti. Nujno je zavračanje vsake vrste nasilja (pri igri, gledanju televizije itd.) (Gerjolj in drugi 2007, 82). Vendar pa je uporaba vojaške sile nravno dovoljena, če so hkrati navzoči: gotovost, da bo treba prestajati hudo in trajno škodo, neučinkovitost miroljubne alternative, utemeljene možnosti uspeha, izogibanje hujšemu zlu, pri čemer se upošteva zlasti razdiralno moč sodobnega orožja. Kljub temu se mora tudi v primeru vojne človekoljubno ravnati s tistimi, ki se ne bojujejo, z ranjenimi vojaki in z ujetniki. Treba je storiti vse, kar je mogoče, da se vojni izognemo (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 160–161). Pri tej zapovedi naj ne bi šlo le za prepoved ubijanja, ampak naj bi se hkrati zapovedovalo tudi, da moramo življenje spoštovati in ljubiti. To zapoved verniki lahko uresničujejo tako, da skrbijo za svoje lastno življenje in za življenje drugih ljudi (Snoj in drugi 2007, 66). Posebej se poudari, da za življenje in zdravje skrbimo s higieno, športom, z razvedrilom, s počitkom, z zdravstvenimi pripomočki, prepoveduje oz. odsvetuje pa se pretirano uživanje alkohola, tobaka in zdravil ter jemanje mamil (Ambrožič in Snoj 2011, 71).

4.8 Ne nečistuj! in Ne želi svojega bližnjega žene!

Ti dve zapovedi se v veroučnih učbenikih pojavljata skupaj, zato sem ju tako predstavila tudi sama.

Kompendij kot čistost opredeli: »Čistost je uspela integracija (vključitev) spolnosti v osebo. Spolnost postane resnično človeška, kadar je na pravilen način zajeta v odnos od osebe do osebe. Čistost je npravna krepost, božji dar, milost, sad delovanja Duha.« (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 162).

Glavni grehi proti čistosti so: prešuštvo, masturbacija, nečistovanje, pornografija, prostitucija, posilstvo in homoseksualna dejanja. Še mnogo strožje se obsoja te grehe, če so zagrešeni nad mladoletno osebo. Pri tej zapovedi torej ne gre zgolj za prepoved prešuštva. Kompendij pojasnjuje, da je temu tako zato, ker »izročilo Cerkve sledi v celoti vsem npravnim naukom Stare in Nove zaveze in razume šesto božjo zapoved tako, da zaobseže vse grehe zoper čistosti.« (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 162–163).

Deveta božja zapoved zahteva premagovanje mesenih poželenj v mislih in dejanjih, hkrati pa prepoveduje gojiti misli in želje glede dejanj, ki jih prepoveduje šesta zapoved (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 170).

Spolnost naj bi bila velik božji dar, ki ga ti dve zapovedi želita ovrednotiti in osmisliti. Omenja se čisto spolnost, katere pogoj je zakonska zveza, s katero si mož in žena obljubita ljubezen in zvestobo. Vsak otrok, katerega starša ne kršita teh dveh zapovedi, je rezultat čiste ljubezni (Snoj in drugi 2007, 77). Obvladovanje spolnega nagona je po navodilih veroučnega učbenika nujno tako pred poroko kot tudi po njej. Spolnost in ljubezen se tako striktno ločita, vendar se združita in razvijeta v zakonski zvezi – med možem in ženo. V primeru neporočenih ljudi se ljubezen in spolnost izražata v duhovnem očetovstvu ali materinstvu, s čimer imajo v mislih duhovništvo oz. redovništvo (Ambrožič in Snoj 2011, 71).

Izpostavi se dejstvo, da se je deveta zapoved v svoji izvorni obliki nanašala zgolj na moške, saj je nastala v strogo patriarhalnih časih, vendar naj bi v resnici veljala za moške in ženske (Snoj in drugi 2007, 77).

Neupoštevanje 6. in 9. zapovedi naj bi glede na veroučni učbenik vodilo v različne spolne bolezni. Čeprav so za nekatere našli zdravilo, veroučni učbenik poudarja, da je to le zdravilo za telo, ne pa tudi za dušo. Kot najbolj nevarno spolno bolezen izpostavijo AIDS, do katerega po njihovem mnenju najpogosteje pride ravno zaradi kršitve šeste zapovedi. Iz tega razloga je

to najprej problem moralne narave in ga ni mogoče reševati le z znanstvenimi in tehničnimi pripomočki. Najbolj učinkovita rešitev naj bi bila tako upoštevanje 6. in 9. zapovedi (Snoj in drugi 2007, 79).

4.9 Ne kradi! in Ne želi svojega bližnjega blaga!

Tudi ti dve zapovedi sta v veroučnih učbenikih predstavljeni skupaj.

Sedma zapoved prepoveduje predvsem tatvino, ki je samovoljna prilastitev dobrine koga drugega zoper upravičeno lastnikovo voljo. To se dogaja tudi z izplačevanjem nepravilne plače; s špekuliranjem glede vrednosti dobrin, da bi iz njih potegnili dobiček na škodo drugih; s ponarejanjem čekov in računov. Dalje prepoveduje utajo davkov in trgovske prevare, prostovoljno povzročanje škode pri zasebni ali javni lastnini. Prepoveduje tudi oderušstvo, korupcijo, zasebno zlorabo družbenih dobrin, nalašč slabo izvršena dela kakor tudi razsipnost. (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 166)

Deseta zapoved dopolnjuje deveto in zahteva spoštovanje do tuje lastnine. Prepoveduje lakomnost, pohlepnost po tujih dobrinah in nevoščljivost (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 171).

Denar sam po sebi ni nič slabega, kot greh se razume lakomnost in to, kar povzroča: »zaslužjenost denarju, zaslužnjevanju bližnjega, zakrknjenost srca, odklanjanje delitve dobrin z drugimi, goljufija, sleparjenje, kraja, ropanje, krivično pridržanje ali poškodovanje stvari.« (Ambrožič in Snoj 2011, 72–73).

V teh dveh zapovedih ne gre zgolj za materialno lastnino. Tako s svojim slabim ravnanjem komu lahko ukrademo dobro ime, službo, prihodnost, samozavest, veselje do življenja. S preziranjem vere pa naj bi verniki sebi in drugim ukradli Boga. Medtem ko sedma zapoved prepoveduje neposredno krajo, deseta zapoved prepoveduje že samo željo. Zapovedi naj bi vernike vabili, da si prizadevajo storiti nekaj dobrega. Posledično pošten ni vsak, ki ne krade ali ne počne nič slabega, ampak tisti, ki dela dobro (Snoj in drugi 2007, 85–89).

4.10 Ne pričaj po krivem!

Kristjani morajo resnico govoriti in ji slediti tako v svojem javnem in zasebnem življenju ter dejavnostih, kot tudi z žrtvovanjem svojega življenja. Mučeništvo naj bi bilo najvišja oblika pričevanja za resničnost vere. Ta zapoved prepoveduje: krivo pričevanje in/ali prisego, laž; predrzno sodbo, opravljanje, obrekovanje, ki škodujejo dobremu imenu; laskanje, prilizovanje

ali dobrikanje, zlasti če so povod za težke grehe in kot sredstvo doseganja nedovoljenih ugodnosti (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 169).

Krščansko skupnost naj bi se tako gradilo z resnicoljubnostjo, namero popravljanja povzročene zla itd. (Ambrožič in Snoj 2011, 73). Z neresnico se ruši zaupanje med ljudmi in kvari medosebne odnose (Gerjolj in drugi 2007, 96). Kot posebno obliko laži se izpostavi delne resnice oz. polresnice. Osmo zapoved naj bi kristjane vodila k ljubezni do resnice, ki je dobra tudi takrat, ko boli (Snoj in drugi 2007, 94).

Kompendij pravi, da ima vsakdo dolžnost iskati resnico in svoje življenje uravnati po njenih zahtevah (Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij 2006, 168–169). Kar je precej kontradiktorno s samimi ravnanjem RKC, saj sama vernikom ne ponudi čiste resnice. Nekorektno in zavajajoče je predstaviti le tisti del podatkov, ki nam ustreza in to predstavljati kot čisto resnico. To je posebej očitno v veroučnih učbenikih, kjer se izpuščajo nasilje in grožnje s strani Boga, verzijo Dekaloga v Ex. 34 pa se izpušča tudi v samem Kompendiju.

5 HERMENEVTIKA DVOMA

Znanost je oz. mora biti zavezana hermenevtiki dvoma tudi v primerih, ko gre za besedila, ki so šteta za sveta. Tisti znanstvenik, ki se temu izneveri, ne služi znanosti, ampak religiji. Pri prikazu razumevanja dekaloga v smislu hermenevtike dvoma sem si kot osrednjega avtorja izbrala Davida J.A. Clinesa, ki je profesor emeritus na Univerzi Sheffield v Angliji. Diplomiral je iz latinščine in grščine na Univerzi v Sydneyju ter iz orientalnih študij na St. John's Collegeu. Je eden izmed vodilnih kritičnih biblicistov na področju hebrejske Biblije. Njegovo delo se osredotoča predvsem na naslednja štiri področja: komentiranje bibličnih tekstov, nove metode bibličnega kriticisma, konstrukcija moškosti v bibličnih tekstih in hebrejski jezik (Sheffield 2015, 21. avgust). Clines je eden izmed tistih strkovnjakov za Staro zavezo, ki je dekalog neposredno izpostavil hermenevtiki dvoma.

S stališča kritičnega zgodovinarja oz. komentatorja je nujno zanikati historično resničnost trditve, da je dekalog dan od Boga, kar je očitno težja naloga za teologe, ki se želijo znanstveno ukvarjati z Biblijo. Ti so po eni strani zavezani hermenevtiki dvoma, po drugi pa hermenevtiki sprejemanja. Najbrž s tem lahko pojasnimo tudi opažanje Clinesa, da noben komentator, katerih dela je prebral, ni zanikal božanskega izvora dekaloga. S tem Clines ocenjuje stanje v stroki, s katero se v znatni meri ukvarjajo predvsem teologi. Hkrati ni nihče izpostavil dejstva, da nas, če ne gre za božje besede, vendar besedilo trdi ravno obratno, le-to želi zavesti. Kar pa je zelo bizarno, ko gre za besedilo, ki naj bi postavilo temelje etičnih

principov. Mnogi t. i. kritični znanstveniki dekalog berejo z vidika, da vsebuje božanske besede, ne pa besed ljudi, družbene in verske zakone, ki so jih avtorji želeli pripisati Bogu, da bi jih drugi ljudje ubogali. Z vidika kritične biblične znanosti besede, ki so zapisane v Ex. 20 in Dt. 5, tam niso zato, da bi opisovale nadnaravne dogodke na gori Sinaj, ampak zato, ker je bilo v interesu oblikovalcev dekaloga, da širijo njegovo vsebino (Clines 2013, 331–333).

5.1 Biblični kontekst, v katerem se nahaja dekalog

Clines, tako kot še mnogi drugi, trdi, da je *Peteroknjižje* literarno delo, ki je odprto za različna razumevanja in interpretacije. Gre za zelo zajetno delo, ki vsebuje veliko različnega materiala in vsebin ter njegovi nameni nikoli niso povsem jasni (Clines 2014, 32–33). Sestavlja ga pet knjig: *Geneza, Eksodus, Levitik, Numeri* in *Devteronomij*.

Clines predpostavlja, da so elite in nosilci moči v Izraelski družbi tisti, katerih interese ščiti dekalog. Iz podatkov, ki jih imamo o tem, koga naslavlja dekalog, lahko ugotovimo, da so to moški posamezniki izraelske družbe, ki so zaposleni in poročeni, so lastniki hiše, živijo v mestu, so po eni strani dovolj stari, da imajo otroke, ki lahko delajo, po drugi strani pa dovolj mladi, da so njihovi starši še živi, so dovolj premožni, da si lastijo vola, osla in sužnja ter dovolj pomembni, da lahko podajajo dokaze v tožbi. Vsi ostali predstavniki družbe so potisnjeni na rob. Ženske, ki so v dekalogu prisotne, niso direktno naslovljene. Delo, ki ga opravljajo, se ne šteje za delo; njihova seksualnost ostaja neopažena – lahko so objekt poželenja moževega soseda, vendar glede na dekalog obratna situacija, ko bi si žena pozelela moževega soseda, ni mogoča oz. ni vredna omembe. Ženske so tako na isti ravni kot živina, katerih naloga je poslušnost. V isti situaciji se znajdejo tudi sužnji, otroci, neporočeni, ostareli starši, duševno ali telesno prizadeti, berači, ljudje, ki nimajo svoje zemlje in lastnine, dnevni delavci ter revni ljudje. Dekalog se pretvarja, da je celotna družba sestavljena iz različnih skupin sosedov. Vendar se beseda sosed nanaša zgolj na moške, ki imajo določen dohodek in družbeni položaj, torej na moške, ki so si med seboj bolj ali manj enaki. Obstoj vseh ostalih, ki ne spadajo v to kategorijo, besedilo ne priznava in jih ne šteje za sosede. Edina skupina, ki ima kot celota korist od upoštevanja zapovedi, je tista, ki je svoje življenje porabila za njihovo uveljavljanje in ima posledično edina avtoriteto, da od naslovnikov zahteva, da zapovedi ubogajo ne glede na vse. To skupino, katere interesi so izraženi od prve do zadnje zapovedi, sestavljajo starejši moški, očetje tistih posameznikov, ki jih dekalog naslavlja (Clines 1995, 32–35).

Predhodno sem omenjala nasilni biblični kontekst, v katerem se nahaja dekalog, kar zahteva obrazložitev. Sporno in zavajajoče je navajati neko besedilo kot moralno vodilo sodobnega sveta ter ob tem izpostavljati le tiste dele, ki ustrezajo tej interpretaciji. RKC in tudi druge krščanske Cerkve (pre)velikokrat »pozabljajo« na nasilni kontekst, v katerem se nahaja dekalog, ko ga navajajo kot univerzalni etični kodeks. Primerov je ogromno, sama jih bom naštel zgoraj nekaj.

»In jim je rekel: »Tako govori Gospod, Izraelov Bog: Pripašite si vsak svoj meč okoli ledja, pojdite po taboru sem ter tja, od vrat do vrat, in vsak naj ubije celo svojega brata, prijatelja in sorodnika!« /.../ (P)adlo je tisti dan izmed ljudstva okoli tri tisoč mož.« (Ex. 32: 27–28)

»Toda v mestih tehle ljudstev, ki ti jih Gospod, tvoj Bog, daje v last, ne puščaj nobenega živega bitja pri življenju, temveč kot predmet zakletve jih neizprosno uniči /.../, kakor ti je Gospod, tvoj Bog, zapovedal, da vas ne nauče posnemati vseh teh gnusob, ki so jih delali svojim bogovom, da se ne pregrešite zoper Gospoda, svojega Boga!« (Dt. 20: 16–18)

»Gospod te bo udaril s hudim uljesom na kolenih in na golenih, tako da ne bo nič zdravega na tebi od podplatov do temena.« (Dt. 28: 35)

Clines se nanaša na standarde, s katerimi se strinjam tudi sama: zagovarjanje osebnega dostojanstva, osebna in kolektivna svoboda ter samoodločanje, nasprotovanje nasilju, diskriminaciji itd. Skratka etični standardi, ki naj bi predstavljali liberalno Zahodno zavest, kot jo poimenuje Clines. *Peteroknjižje* na nekaterih delih zagotovo pokaže hvalevredna stališča (prvenstvo moralnih agentov posameznika in prizadevanje za nacionalno svobodo), vendar se vse prepogosteje zanemarja njegove etične in religijske pomanjkljivosti. Njegova narativna struktura odraža nacionalni šovinizem, ki mu ne manjka prezira do drugih ljudi, in povezovanja božanstva z enim narodom, na način, ki je močno žaljiv do vseh drugih. To religijsko in etično odgovornost bi strokovnjaki morali narediti bolj jasno (Clines 2014, 38).

5.2 Dekalog in spol

Hermenevtika dvoma nas pripelje do spoznanja, da je Biblija besedilo, napisano s strani moških in za moške izraelskega rodu, zato ga moramo na podlagi spola tudi preučevati. Samo tako lahko namreč ugotovimo, kako globoko je moškost zakoreninjena v samo besedilo ter do katere mere so pravice in vloge žensk marginalizirane. Dejstvo, da dekalog naslavlja izključno moške, lahko potrdimo s kar nekaj primeri. Prvi tak primer najdemo v Eksodusu, kjer se beseda ljudje, ko Mojzes prinese božje zapovedi, nanaša izključno na moške (Clines

2013, 333). Medtem ko čakajo na razglasitev, se ne smejo dotakniti ženske (Ex. 19:15), kar nakazuje na to, da morajo biti moškega spola. Poleg tega na odsotnost žensk nakazuje tudi stavek, da bo vsako živo bitje, žival ali moški, ubito, če se dotakne svete gore (Ex. 19:13). Sam dekalog prav tako potrjuje to trditev, saj za vsakim osebnim zaimkom 'ti', v vsaki zapovedi, sledi moška edninska oblika glagola. Argument, da naj bi moška oblika glagola vključevala tudi naslavljanje na ženske, enostavno ne zdrži, saj bi ustvarjalci dekaloga, če bi bili pozorni na problem spola, enostavno uporabili množinsko obliko. Deveta zapoved priča o jasnemu primeru izključenosti žensk, saj se zapoved nanaša na prepoved: »želeti si ženo svojega bližnjega«. To ne pomeni, da si ženske lahko dovolijo poželeti moža druge ženske, ampak da je njihova seksualnost in njihov obstoj v skupnosti ignoriran. Tretja oz. četrta božja zapoved moškim naslovnikom prepoveduje delo na nedeljo. Hkrati so izrecno nagovorjeni tudi njegovi sinovi in hčerke, služabniki in služabnice ter živina. Vendar nikjer ni omenjena žena, kar je na tem mestu nekoliko težje razumeti, saj so omenjene druge pripadnice ženskega spola (hčerke in služabnice). Clines ponuja zelo verjetno razlago, ki sem jo omenila že predhodno, da se ženskega gospodinjskega dela ni dojemalo kot pravega dela. Hčerke in služabnice so lahko omenjene zgolj zato, ker so omenjeni sinovi in služabniki ali pa je bilo njihovo delo bolj podobno moškemu, če so delale v kmetijstvu ali pol-industrijskih procesih (npr. barvanje ali tkanje). Peta oz. četrta božja zapoved je v tem pogledu drugačna, saj se nanaša tako na matere kot očete. Vendar ženske ne morejo biti spoštovane, saj se spoštovanje pridobi v javni sferi, v katero ženske niso imele vstopa. Tako bi se pravilni stavek morda glasil: »Spoštuj svojega očeta in ne sramoti matere.« V vsakem primeru se ženske spoštuje zgolj z vidika materinstva in ne katerega drugega atributa, česar nikakor ne moremo reči za spoštovanje očetov, saj le-to temelji na mnogo širšem področju, ne le na očetovstvu. Clines tako zaključí, da se besedila, kjer se sistematično neuspešno oz. nesposobno prepoznava interese žensk, in katerih ne naslovi kot moralne agentke, nikakor ne more obravnavati in povečevati kot univerzalnega ter brezčasnega (Clines 2013, 333–335).

5.3 Prepoved kraje kot edino načelo dekaloga?

Po mnenju Clinesa je vseh deset božjih zapovedi, na takšen ali drugačen način, prepoved zoper kraje. Dekalog na prvi pogled izgleda kot širok nabor etičnih načel, vendar, ko ga preučimo bolj natančno, ugotovimo, da gre zgolj za eno etično načelo: nepravično prisvajanje lastnine drugega. Pri tem Clines poudarja, da gre za krajo, kakor jo pojmujejo premožni posamezniki, ki hočejo s tem kodeksom svoje premoženje zavarovati z božjo avtoriteto (Clines 2015, 1).

5.3.1 Deseta zapoved

Dejstvo, da je deseta božja zapoved nekakšna anomalija v dekalogu, je splošno sprejeto. Za razliko od ostalih zapovedi ima notranji značaj. Veliko razprav je potekalo okoli tega, ali se hebrejski izraz 'hlepeti po' oz. 'poželeli si' nanaša zgolj na željo oz. nagnjenje ali tudi na dejansko dejanje, ki sledi želji. Ker je drugi vidik težko podpreti in ohranjati, smo prisiljeni sprejeti tradicionalno stališče, da gre pri zadnji zapovedi za željo in ne dejanje. Medtem ko je glavno sporočilo dekaloga: ne stori tistega, kar je prepovedano, je glavno sporočilo zadnje zapovedi: niti ne pomisli na to! Poželenje na koncu vedno pripelje do kraje, saj objekt poželenja vedno pripada nekemu drugemu. Prvih devet zapovedi prepoveduje krajo, zadnja zapoved pa prepoveduje kontemplacijo o kraji (Clines 2015, 1–2).

5.3.2 Osma zapoved

Ta zapoved se direktno nanaša na prepoved kraje. Izraz 'krasti' se v hebrejski Bibliji lahko nanaša na dve stvari: na fizični predmet, kot so npr. udomačene živali, in na osebo. Ker se glagol v osmi zapovedi pojavlja brez predmeta, najbrž pokriva obe vrsti kraje, ki sta si med seboj zelo različni. Za krajo dobrin se je možno oddolžiti z denarnim plačilom. Ugrabitev človeka, predvideno v suženjske namene, pa je kaznovana s smrtjo. Redkost ugrabitev v antičnem Izraelu težko opravičuje obstoj te različice v dekalogu. Krajo se tako morda razume kot kršenje oz. nespoštovanje posameznikove lastnine in bogastva. V Izraelu se je posameznikovo lastnino namreč dojemalo kot podaljšek tega posameznika (Clines 2015, 2–3).

5.3.3 Sedma zapoved

Prešuštva se v Izraelu ni dojemalo kot kršitev svetosti zakonske zveze, kršitev spolne zvestobe, napada na povezanost družine in niti kot kršitev integritete izraelskega odnosa z Bogom, ampak zgolj in samo kot žalitev moža, ki je bil upravičen do ekskluzivnega spolnega lastništva nad svojo ženo. Zapovedi tako ne zanima spolna etika ali družbena stabilnost, temveč le grožnja kraje možkemu in njegovi lastnini (Clines 2015, 3).

5.3.4 Deveta zapoved

Glede te zapovedi obstaja razlika med Eksodusom in Devteronomijem. Tako Eksodus pravi: »Ne smeš pričati proti svojemu sosedu kot priča, ki govori neresnico.« (Ex. 20:16). Zadnje besede tega stavka pa se v Devteronomiju končajo z besedami: »/.../ kot priča, ki je prevzetna, ničvredna.« (Dt. 5:20). Eksodus se nanaša na lažnivo pričanje, Devteronomij pa

predvideva nezadostno pričanje. V takšnih situacijah je vedno na kocki ugled soseda kot tožnika ali obtoženca. Če priča ne govori resnice, se sosedu naredi škoda – oročan je nedolžnosti ali integritete. Priča mu tako ni direktno ukradla njegove lastnine, ampak nematerialno imetje. Zapoved ni splošna prepoved laganja, ampak problematizira le laganje proti sosedu. V tem pogledu je laganje v sosedovo korist dovoljeno. Tako izgleda, kot da tisti, ki niso sosedje nimajo nobenih pravic. In če nimajo nobenih pravic, potem jim jih ne morejo ukrasti. Zato po standardih dekaloga ni kraja, če pričamo proti, recimo, svojemu sovražniku (Clines 2015, 3).

5.3.5 Šesta zapoved

Morda je obravnava umora kot primera kraje nekoliko neobičajna, saj gre za mnogo hujši zločin. Seveda bi se lahko zadovoljili z odgovorom, da umor preprosto mora biti prepovedan in da se zato tudi pojavlja v dekalogu, a si s tem ne odgovorimo na vprašanje, zakaj je umor prepovedan in zakaj imamo do njega negativen odnos. Njegovo mesto v dekalogu nas spodbuja, da ga obravnavamo kot še eno konkretizacijo kraje. Ni dvoma, da je umor poglobljen primer jemanja nečesa, kar ti ne pripada. Vendar se od kraje razlikuje po tem, da morilec ukradenega življenja ne dobi v svojo last. Tako kraja življenja za tatu nima nobene koristi. Za morilca pa izguba, ki jo utrpi žrtev, predstavlja tako veliko korist, da upravičuje sam umor. Torej, komu krade morilec? Življenje v antičnem Izraelu pripada Bogu, zato morilec krade samemu božanstvu (Clines 2015, 4–5).

5.3.6 Peta zapoved

Čast oz. spoštovanje se ustvarja v javni sferi, kjer jo/ga je potrebno tudi ohranjati. Kako se torej lahko spoštuje mater, če se ženske niso gibale v javni sferi in niso bile lastnice časti? Lahko imajo manj kot nič časti – lahko so osramočene, še zlasti zaradi neprimernega spolnega vedenja njih samih ali moških sorodnikov. Zapoved bi morala biti napisana tako, kot je tudi mišljena: »Spoštuj očeta in ne sramoti matere.«. Vendar, kako je nespoštovanje staršev, dejanje kraje? Čast je po vsej verjetnosti najbolj dragoceno imetje, ki ga nekdo lahko ima, ki je vredno več kot lastnina in bogastvo. Napad na posameznikovo čast je tako kraja tistega, kar je njegovo (Clines 2015, 5–6).

5.3.7 Četrta zapoved

Ključ, do razumevanja kršitve četrte zapovedi v kontekstu kraje, je v besedi 'posvečevati'. Sveto je tisto, kar pripada božanskemu. Tako so Bog, njegove besede, mesta, gore, duhovniki

itd. vsi sveti in pripadajo božanstvu. Niso pa sveti le predmeti, ampak tudi čas, ki ga je označil za takega. Če gledamo s te plati, potem lahko zaključimo, da, če je svet samo en dan v tednu, ostali niso in tako ne pripadajo Bogu. Torej bi bilo napačno sklepati, da čas pripada njemu. Na tem mestu si Clines postavlja vprašanje, če čas na splošno pripada ljudem, s kakšno pravico oz. razlogom si božanstvo lahko prisvaja sedmi dan v tednu? Takšno prisvajanje s strani božanstva je oblika krajo, istočasno pa dekalog kršitev te zapovedi obravnava kot krajo (Clines 2015, 6–8).

5.3.8 Tretja zapoved

Pri tej zapovedi prihaja do interpretacijskih problemov glede tega, kaj vse se šteje kot skrunjenje božjega imena. Katera razlaga je prava, lahko na te mestu pustimo odprto, saj je vsem skupno, da gre za krajo. Prepovedana je napačna raba božjega imena, saj je le-to last Boga. Za krajo se dojema le prisvajanje imena v podle namene. Če se ga uporablja v vsakdanje življenjske namene ali kot zagotovilo za posameznikovo zvestobo, se tega ne smatra za krajo (Clines 2015, 8).

5.3.9. Druga zapoved

Glede na to, da se s prepovedjo drugih božanstev ukvarja že prva božja zapoved, se zdi malo verjetno, da se tudi druga ukvarja z isto tematiko. Bolj verjetno gre za prepoved upodabljanja Gospoda v rezani podobi oz. v podobi odlitka (Clines 2015, 8). Razlog za prepoved je nesmiselno iskati v duhovnem konceptu Boga, ki prepoveduje predstavitev kateregakoli bitja oz. kreature iz sfere sveta. Bolj smiselna je ideja, da ima podoba tesno povezavo z bitjem, ki ga upodablja. Tako si človek s pomočjo podobe lahko pridobi moč bitja, ki je upodobljeno (Noth v Clines 2015, 8–9). Bog torej ne dovoli upodabljanja, ker ne želi tvegati, da bi si kdo lahko prisvojil moč nad njim. Čeprav bi šlo zgolj za majhen del njegove moči, bi še vedno šlo za kršitev njegove osebne avtoritete in statusa; povedano na kratko, šlo bi za krajo. Situacija bi bila podobna kot pri tretji božji zapovedi (Clines 2015, 9).

5.3.10 Prva zapoved

Najpogostejša razlaga razumevanja te zapovedi je zahteva monoteizma. Ne zanika se obstoja drugih bogov, vendar morajo (biblijski) Izraelci častiti zgolj enega boga. Če bodo poleg njega častili še druge bogove, mu bodo odrekli čaščenje, ki mu ga dolgujejo. V tem smislu bi ga oropali njegovih pravic (Clines 2015, 9).

Eden izmed rezultatov, da prepoznamo koherentnost dekaloga, je ta, da ga potem z lahkoto pojasnimo. Izogibanje kraji se lahko doseže z njeno prepovedjo in s spodbujanjem vedenja, ki spoštuje pravice in lastnino drugih. Dokler dekalog vidimo kot zbirko različnih etičnih načel, težko razumemo, zakaj so nekatere zapovedi predstavljene kot pozitivne, druge pa kot negativne. Hkrati zapovedi odražajo (oz. morajo odražati) družbo, kjer se priznava privatno lastnino in se jo obenem obravnava kot pomembno vrednoto. Ponovno je potrebno izpostaviti dejstvo, da je dekalog namenjen zgolj Izraelcem moškega spola, saj so bili v bibličnih časih oni tisti, ki so imeli čast in lastnino. Prav tako ima tudi božanstvo pravice in lastnino, ki jih silovito brani. V zapovedih se pojavlja skrb za pravice in lastnino posameznika. Občutek za skupnost oz. odgovornost do drugih članov skupnosti je zelo šibek. Odsotna so tudi čustva, izjema je le želja po posedovanju tistega, kar pripada nekomu drugemu. Dekaloga ne moremo več razumeti niti kot popolnega pravilnika za življenje niti kot izjavo univerzalnih etičnih principov ali kot vodnika do pravične družbe. Medtem ko se osredotoča zgolj na prepoved kraje, povsem izpusti to, kako bi se lahko doseglo npr. druge družbene vrednote (prijateljstvo, prijaznost, solidarnost itd.) (Clines 2015, 9–11).

6 PRIMERJAVA OBEH PRISTOPOV

Hermenevtika sprejemanja in hermenevtika dvoma se razlikujeta v ključni točki: hermenevtika dvoma poudarja izvorni pomen dekaloga, hermenevtika sprejemanja pa njegov pripisan pomen. Iz tega razloga je način razlaganja in preučevanja dekaloga pri obeh tradicijah različen. Medtem ko Clines natančno razišče in dekalog poda v kontekstu časa, v katerem je bil le-ta zapisan, ga katoliška tradicija obravnava kot danega od Boga ter kot višji moralni in etični kodeks. Vemo, da ga na tak način obravnava tudi širša javnost, ne vemo pa natančno, kolikšen je ta del. Za tovrstno ugotovitev bi bilo potrebno izvesti nadaljnje raziskave. Razlog za obravnavanje dekaloga kot moralnega kodeksa s strani širše javnosti tiči v tem, da, če ga obravnavamo zelo površinsko (pri tem predvidevam, da gre predvsem za seznanjenost s katehetskimi obrazci), ta predstavlja neka načela, h katerim naj bi stremel vsak posameznik. Ta načela naj bi tako omogočala normalno delovanje družbe. Vendar je tovrstni pripisani pomen dekaloga povsem v nasprotju z njegovim izvornim pomenom, ki ga natančno predstavi Clines. Tako je apliciranje načel dekaloga v sedanjosti nedosledno in hkrati zelo nekorektno. V veroučnih učbenikih lahko vidimo, da se je interpretacijo dekaloga prilagodilo današnjemu času in potrebam. Kot primer lahko vzamemo razlago prve zapovedi, v kateri se kot bogove, ki so nas zasužnjili, imenuje vse od tehnike do denarja. Ob tem pa še kar vztrajajo pri trditvi, da jih je podal Bog in da so starodavne. Kontradikcija je na tej točki

tako očitna, da jo je zelo težko spregledati. Po eni strani naj bi bile zapovedi starodavne, po drugi strani pa jih RKC interpretira oz. preoblikuje na tak način, da sovpadajo s sedanostjo. Pri tem se pomen samega dekaloga spremeni do te mere, da dobimo dve povsem različni literarni deli.

Če na kratko izpostavim izvirne pomene dekaloga, ki so neskladni s sodobnimi interpretacijami v smislu hermenevtike sprejemanja: avtor dekaloga ni Bog, ampak človek, ki je želel uveljaviti svoje interese pod pretvezo, da gre za božje besede, s čimer je želel doseči večjo poslušnost. Ob tem je dekalog vezan na rod (Izraelci), spol (moški) in status (elita). Njegov namen je bil ščitenje interesov te elite in nadzor podrejenih. Ob tem nikakor ne moremo sprejeti trditev hermenevtike sprejemanja, da dekalog služi dobrobiti celotne družbe, saj je postavljena jasna meja, kdo je zunaj in kdo notri. Tisti, ki se jih ne šteje kot sosede (predstavljajo večino), ne uživajo nobenih pravic, obenem pa so podvrženi skrajno zaničljivemu, nasilnemu in sovražnemu odnosu. Pomen zapovedi, kot jih interpretira hermenevtika sprejemanja, nikakor ni združljiv s pomenom, ki so ga le-te izvorno imele. Če trdimo, da je dekalog delo ljudi in to v marsičem neposrečen, patriarhalen in parohialen dosežek, zaznamovan s časom in prostorom, ne pa božje delo, je celotna zgodba o Bogu manj prepričljiva.

6.1 Poizkus pojasnitve kontradiktornih vsebin

Po pripisanem sodobnem pomenu dekalog predstavlja »neke vrste ustavo ali temeljna pravila za skupno življenje« (Snoj in drugi 2007, 33). Če pomislimo na nasilen biblični kontekst, v katerem se nahaja, ta trditev nedvomno zahteva obrazložitev. Sama direktne pojasnitve odnosa med dekalogom in kontradiktornimi vsebinami bibličnega konteksta s strani RKC nisem našla. Sem pa s pomočjo uradne literature in dokumentov RKC prišla do naslednjih ugotovitev.

V Katekizmu katoliške Cerkve lahko najdemo pojasnitev odnosa med Staro zavezo, katere del je tudi dekalog, in Novo zavezo oz. evangelijsko postavo.

»Evangelijska postava dopolnjuje, izboljšuje in presega staro postavo ter jo vodi do njene popolnosti.« (Katekizem katoliške Cerkve 1993, 501)

»Evangelijska postava dopolnjuje zapovedi starozavezne postave. Govor na gori še zdaleč ne odpravlja npravnih predpisov starozavezne postave in ne zmanjšuje njihove veljavnosti /.../.« (Katekizem katoliške Cerkve 1993, 501)

Poleg tega je nekdanji papež Benedikt XVI. v dokumentu *Verbum Domini* več pozornosti namenil prav nasilnim in nemoralnim delom Biblije. Kot najpomembnejše dejstvo izpostavi, da je biblično razodetje globoko zakoreninjeno v zgodovino, zato se dejanj, kot so prešuštvo, goljufija, nasilje itd., ne obravnava oz. razglša za moralno sporna, saj ustrezajo kulturnim in moralnim vrednotam časa, v katerem je Biblija nastala. Zato se takih poglavij nikakor ne sme zapostavljati, vendar pa bi bilo za pravilno interpretacijo le-teh potrebno določeno znanje, ki se ga pridobi skozi vajo, ki besedilo interpretira skozi njegov literarno-zgodovinski kontekst ter znotraj krščanske perspektive (Benedikt XVI. 2011, 49).

Kot je mogoče razbrati iz zgoraj napisanega, niti iz uradnih dokumentov RKC ne moremo dobiti točnega odgovora, saj so si obrazložitve nenehno kontradiktorne. Po eni strani naj bi Nova zaveza presegala Staro, vendar se to že v naslednjem odstavku negira. Potem imamo tu še biblične vsebine, ki so polne nasilja, in povsem v nasprotju z dekalogom, kot ga želi predstaviti RKC. Čeprav se tovrstnih vsebin, po besedah Benedikta XVI., nikakor ne sme ignorirati, mora biti njihova interpretacija v skladu s prepričanji RKC. Oris tega, kako tovrstna interpretacija izgleda v praksi, si lahko ogledamo v obravnavi samega dekaloga v veroučnih učbenikih, kjer kontradiktorne vsebine niso omenjene niti z besedo. Glede na to, da je v *Verbum Domini* eksplicitno izpostavljeno, da je za pravilno interpretacijo potrebno znanje, bi RKC svoj podmladek morala že od vsega začetka izobraževati v tej smeri. Vendar tega ne počne, ker bi raziskovanje in interpretacija kontradiktornih vsebin odprla Pandorino skrinjico, za katero se RKC že toliko časa trudi, da bi ostala tesno zaprta. Vse kontradikcije so tako posledica dejstva, da RKC ne ve, kako bi pojasnila nesmisle, ki jim je danes praktično nemogoče verjeti, na način, ki bi bil skladen z njihovo doktrino. Rezultat tovrstnega »pojasnjevanja« so zgoraj napisane nebuloze, ki kažejo zgolj na dejstvo, da sama RKC ne ve, kako naj se loti reševanja problema, ki si ga je sama ustvarila. Namreč, ko je bil enkrat določen kanon, poti nazaj ni bilo več, saj bi priznanje nedoslednosti pod vprašaj postavilo sam postopek določitve Svetega pisma.

7 SKLEP

Na začetku diplomske naloge sem si postavila dve raziskovalni vprašanji, na kateri bom na tem mestu poskušala odgovoriti.

R1: Kako si razlagati relativno visok ugled dekaloga glede na njegove problematične izvorne vsebine oz. pomene?

R2: Kako RKC opaza in razlaga (kontradiktoren) odnos med pripisanim pomenom dekaloga in pomenom, ki ga ima ta v zgodovinskem bibličnem kontekstu?

Razlog, zakaj ima dekalog še danes visoko reputacijo ne le v sakralnem, ampak tudi profanem okolju, lahko iščemo predvsem v nepoznavanju zgodovinskega konteksta, v katerem je bil napisan, ter posledično »pozabljanje« njegovega prvotnega pomena. David Clines izpostavi, da ga celo mnogi t. i. kritični znanstveniki obravnavajo, kot da gre dejansko za besede nekega božanstva, ne pa za besede ljudi, ki so s sklicevanjem na božanstvo želeli doseči večjo ubogljivost. S tem, ko se premalo izpostavlja prvotni pomen dekaloga in pretirano njegov pripisan pomen, ga širša javnost dojema kot pravilnik nekih višjih etičnih načel, ki se jih moramo držati, če želimo preprečiti družbeno apokalipso. Ob pomanjkanju problematiziranja prvotnega pomena dekaloga v znanstveni sferi in posledično tudi v širši družbi, je prišlo do nekakšnega ponotranjenja njegovega pripisanega pomena, zaradi česar se ne čuti nobene potrebe po prespraševanju njegove visoke reputacije.

Pri iskanju odgovora na moje drugo raziskovalno vprašanje sem imela kar nekaj težav, saj je direkten odgovor na to vprašanje s strani RKC praktično nemogoče najti. Po preučevanju literature sem prišla do sklepa, da direktnega odgovora ni mogoče najti, ker RKC ne ve, kako naj na to vprašanje najbolj »diplomatsko« odgovori. Po eni strani mora obsoditi nasilna in nemoralna dejanja Stare zaveze, vendar po drugi strani tega ne sme storiti preveč »zagreto«, saj je Stara zaveza še vedno del katoliške dogme. Obravnavanje dekaloga na način hermenevtike dvoma bi spodmaknilo enega izmed temeljev teološke razlage. Tako ni povsem jasno, ali RKC slabo opaza ali zavestno ignorira kontradiktoren odnos med pripisanim in izvornim pomenom.

Mislím, da mi je skozi celotno diplomsko nalogo uspelo prikazati, da gre za problematiko, ki se ji še zdaleč ne posveča dovolj pozornosti. Hkrati gre tudi za problematiko, ki ima več različnih vidikov. Sama sem se osredotočila predvsem na problematiko pripisanega in prvotnega pomena. Vsekakor pa je potrebno omeniti še drugi zelo pomembni vidik, ki je predvsem implicitno omenjen v pričujoči diplomski nalogi. Gre za problem ločenosti države in cerkve, ki hkrati predstavlja tudi del kulturne vojne na Zahodu. Dekaloga se ne predstavlja kot pravilnika, po katerem morajo živeti zgolj verujoči, ampak celotna družba, če želi preživeti.

8 LITERATURA

1. Ambrožič, Janez in Alojzij Slavko Snoj. 2011. *Priprava na sveto birmo: Pridi, Sveti Duh*. Celje: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba.
2. Benedikt XVI. 2011. *Verbum Domini: Posinodalna apostolska spodbuda Gospodova beseda*. Cerkevni dokumenti 131. Ljubljana: Družina.
3. Clines, David J.A. 1982. Biblical Hermeneutics in Theory and Practice. *Christian Brethren Review* 31, 32: 65–76. Dostopno prek: http://biblicalstudies.org.uk/pdf/cbr/hermeneutics_clines.pdf (21. avgust 2015).
4. --- 1995. *Interested Parties: The Ideology of Writers and Readers of the Hebrew Bible*. Sheffield: Sheffield Academic Press.
5. --- 2013. The Decalogue: The Scholarly Tradition Critiqued V *The Decalogue and its Cultural Influence*, ur. Dominik Markl, 330–339. Sheffield: Sheffield Phoenix Press.
6. --- 2014. Does the Pentateuch Exist? Seven Questions We Should Be Asking if It Does V *A Pillar of Cloud to Guide: Text-Critical, Redactional and Linguistic Perspectives on the Old Testament in Honour of Marc Vervenne*, ur. Hans Ausloos in Benedicte Lemmelijn, 31–41. Leuven: Peeters.
7. --- 2015. *The Decalogue as the Prohibition of Theft*. Dostopno prek: https://www.academia.edu/4629786/The_Decalogue_as_the_Prohibition_of_Theft (9. avgust 2015).
8. Fox, Robin. 2006. Which Ten Commandments? *Society* 43 (2): 8–11.
9. Francis. 2013. *General Audience*. Dostopno prek: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/audiences/2013/documents/papa-francesco_20130918_udienza-generale.html (22. avgust 2015).
10. Gerjolj, Stanko, Alojzij Slavko Snoj, Janez Ambrožič in Silvestra Sadar. 2007. *Veroučni učbenik za 8. razred devetletke: V življenje*. Celje: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba.
11. Grant, Robert M. in David Tracy. 2000. *Kratka zgodovina interpretacije Biblije*. Ljubljana: Nova revija.
12. Itao, Alexis Deodato S. 2010. Paul Ricoeur's Hermeneutics of Symbols: A Critical Dialectic of Suspicion and Faith. *Kritike* 4 (2): 1–17. Dostopno prek: http://www.kritike.org/journal/issue_8/itao_december2010.pdf (21. avgust 2015).

13. *Katekizem katoliške Cerkve*. 1993. Ljubljana: Slovenska škofovska konferenca
14. *Katekizem katoliške Cerkve – Kompendij*. 2006. Ljubljana: Družina.
15. McKinsey, C. Dennis. 1995. *The Encyclopedia of Biblical Errancy*. New York: Prometheus Books.
16. Ricoeur, Paul. 1970. *Freud and Philosophy*. New Haven in London: Yale University Press.
17. Ricoeur, Paul. 1974. *The Conflict of Interpretations*. Evanston: Northwestern University Press.
18. Sheffield. 2015. *David Clines*. Dostopno prek: <http://www.sheffield.ac.uk/siibs/members/davidclines> (21. avgust 2015).
19. Snoj, Alojzij Slavko, Stanko Gerjolj, Janez Ambrožič in Marija Sraka. 2007. *Veroučni učbenik za 4. razred devetletke: Pot v srečno življenje*. Celje: Celjska Mohorjeva družba: Društvo Mohorjeva družba.
20. *Sveto pismo Stare in Nove zaveze*. 1974. Ljubljana (i.e. London): Britanska biblična družba.